

Ett härdområde i Västeråkers-Lunda

Arkeologisk utredning

Raä Västeråker 21:1 & 16:1
Västeråkers-Lunda 1:1
Uppsala kommun
Uppland

Malin Lucas

Ett härdområde i Västeråkers-Lunda

Arkeologisk utredning

Räa Västeråker 21:1 & 16:1
Västeråkers-Lunda 1:1
Uppsala kommun
Uppland

Malin Lucas

Omslagsbild: Schaktet med en av högarna i bakgrunden. Foto mot S, Malin Lucas, Upplandsmuseet.

Upplandsmuseets rapporter 2018:18
ISSN 1654-8280

Fotograf och bearbetning av foton där inget annat anges: Malin Lucas, Upplandsmuseet.

Planframställning där inget annat anges: Malin Lucas, Upplandsmuseet.

Granskning: Anna Ölund, Upplandsmuseet.

Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet, dnr I2014/00634 / © SGU, dnr I2014/00634

© Upplandsmuseet, 2018

Upplandsmuseet, Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018 – 16 91 00
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	8
Bakgrund	9
Topografi, fornlämningsmiljö och tidigare undersökningar	9
Syfte, metod och genomförande	11
Undersökningsresultat	12
Fynd	17
Analyser	17
Tolkning	18
Administrativa uppgifter	19
Referenser	19
Bilaga – ¹⁴C-analys	21

Figur 1. Karta över Uppsala län med läget för den aktuella undersökningen markerad med röd cirkel.

Sammanfattning

I maj 2018 gjorde Upplandsmuseets avdelning Arkeologi en utredning av ett område i Västeråkers socken, Uppland. Utredningsområdet låg nära två gravfält, det närmaste med troliga dateringar till yngre järnålder.

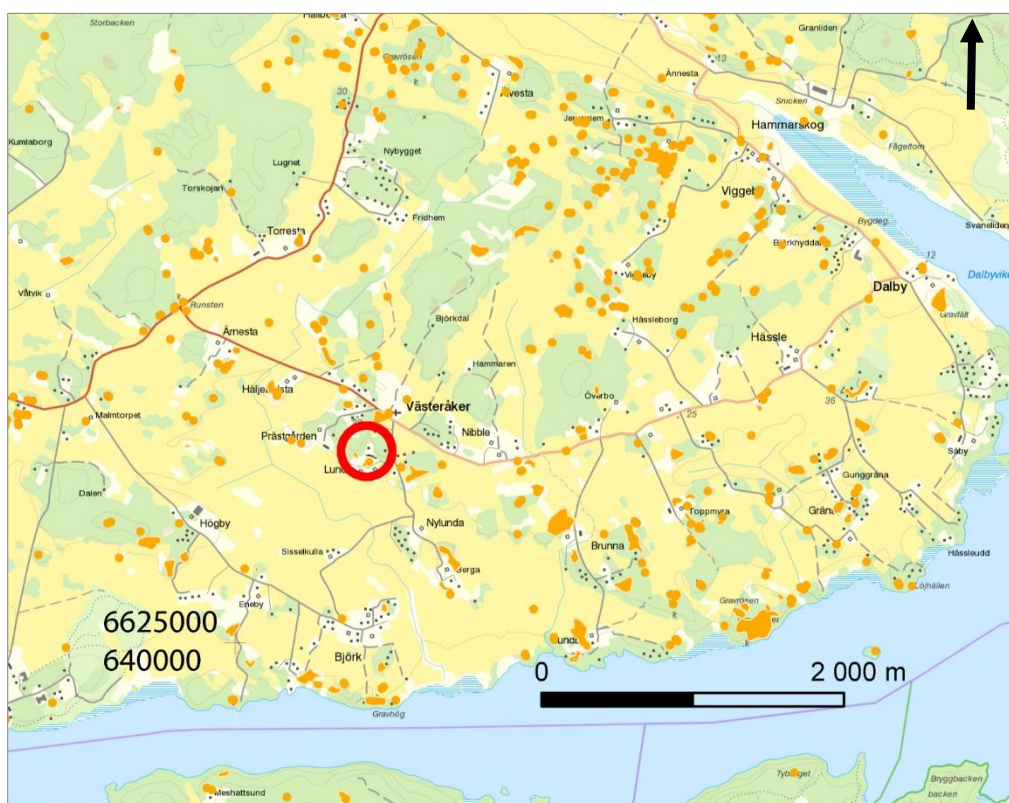
Vid utredningen påträffades 16 härdar i olika storlekar och former. Härdarna tolkades tillhöra det närmaste gravfältet, Raä Västeråker 21:1 och har möjligen använts i rituellt syfte. Dateringen av en härd till yngre romersk järnålder till folkvandringstid indikerar att dessa ritualer troligen hör till gravfältets äldsta användningstid.

Inledning

Den 9 maj 2018 genomförde Upplandsmuseets avdelning Arkeologi en arkeologisk utredning inom fastigheten Västeråkers-Lunda 1:1 (figur 2). Utredningen gjordes på grund av ett planerat nybygge av en tillfartsväg i anslutning till två gravfält, Raä Västeråker 21:1 och Västeråker 16:1.

Arbetet utfördes på uppdrag av Johan Karlsson och efter beslut från Länsstyrelsen i Uppsala län (dnr 431-7152-17, beslutsdatum 2018-04-27). Utredningen gjordes av Malin Lucas som också skrivit rapporten.

Figur 2. Västeråkersbygden med Lårstaviken mot söder och Dalbyviken mot öster. Orange markering anger fornlämningar och röd cirkel anger plats för aktuell undersökning. Skala 1:5000.

Inga tidigare undersökningar har gjorts i utredningsområdet omedelbara närhet och mycket få i socknen överhuvudtaget. De fåtaliga arkeologiska undersökningar och fynd gjorda under andra omständigheter visar också troligen på gravar från yngre järnålder. Vid Sundby upptäcktes på 1930-talet ett par skelettgravar under stensättningar. Den ena graven uppvisade rester av en träkista och i den andra påträffades spikar, vilka troligen varit kistspikar (SHM 20352).

Vid Heljebolsta som ligger en knapp kilometer från den nu aktuella platsen, hittades 1872 en uppsättning pärlor i glas och metall samt en båtnit (SHM 4793). Dessa fynd kom sannolikt från en förstörd grav. I Upplandsmuseets samlingar finns ett antal båtnitar och en keramikskärva (UM20353 & UM20352), som lär ha kommit från en undersökning i Björk utförd av Oscar Almgren 1909. Äldre tider finns också representerade i fornlämningsbilden, främst genom bronsålderns hällristningar men också skärvstenshögar, vilka oftast också hör till bronsåldern med kan vara av senare datum. Ett intressant fynd från såväl bronsålder som äldre järnålder är våtmarksoffret, med både djur och människa, vid Torresta i den norra delen av socknen (UM20999b).

Det närmaste gravfältet, Västeråker 21:1, som ligger strax söder om den undersökta ytan består av 15 lämningar, fyra högar och elva runda stensättningar (figur 4). I den norra delen har gravfältet skadats i samband med grävning för en elledning. I samband med detta kunde kol iakttagas i massorna (FMIS). Väster om utredningsområdet ligger Västeråker 16:1, ett gravfält med fem runda stensättningar. Det är troligt att Västeråker 21:1 hör till yngre järnålder medan datering för Västeråker 16:1 är mer osäker.

Figur 4. Utredningsområdet innan undersökning med gravfältet Västeråker 21:1 i fonden.

Syfte, metod och genomförande

Syftet med utredningen var att se om det fanns fornlämning inom exploateringsområdet då platsen låg mycket nära gravfältet Västeråker 21:1 och 16:1. Utifrån diskussion med Länsstyrelsen beslutades att ytan närmast gravfältet skulle avbanas för att säkerställa gravfältets utbredning/avgränsning. När ett flertal härdar påträffats inom exploateringsområdet fördes vidare diskussioner med Länsstyrelsen om att undersöka ett urval av dessa.

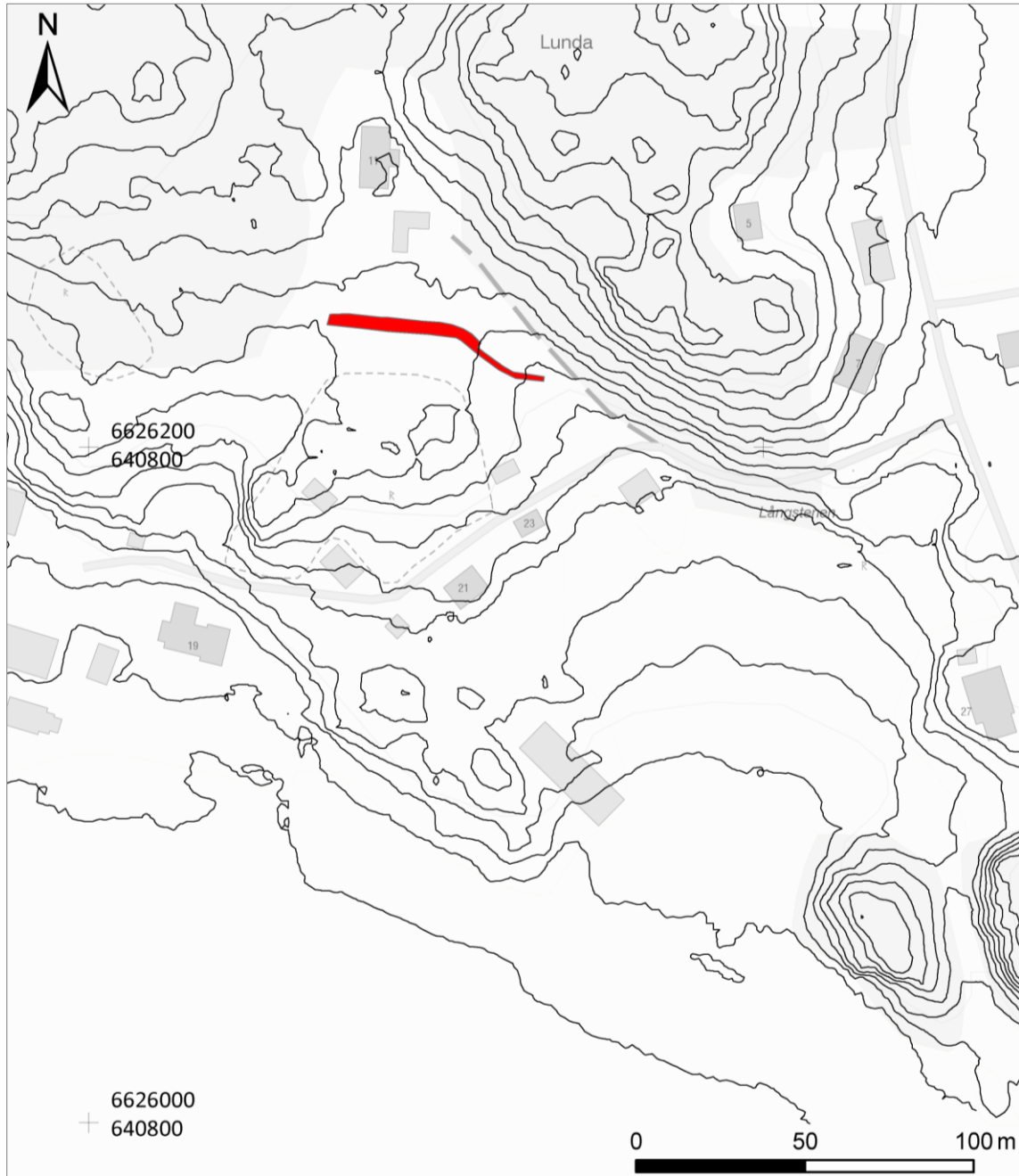
Schaktet grävdes med hjälp av en grävmaskin med planskopa (figur 5). Metalldetektering gjordes fortlöpande, både vid schaktning och av de individuella lämningarna. Inmätning av schakt och lämningar skedde med RTK-GPS för vidare bearbetning i Intrasis och ArcMap. Samtliga påträffade lämningar handrensades och metallkarterades för att säkerställa att inga gravanläggningar förbisågs. Ett urval av de påträffade anläggningarna grävdes medan de övriga plandokumenterades. De undersökta anläggningarna grävdes till hälften och den uppkomna sektionen ritades. Schakt och anläggningar dokumenterades också genom fotografering med digitalkamera.

Figur 5. Grävmaskinen innan påbörjad schaktning för anläggande av ny tillfartsväg. Foto mot SÖ.

Undersökningsresultat

Schaktet var ca 70 m långt och grävdes med enkel skopbredd, ca 1,5 m. I de delar av schaktet där lämningar påträffades, utökades schaktbredden till den planerade vägens fulla bredd, mellan 4 och 5 m (figur 6 och 8).

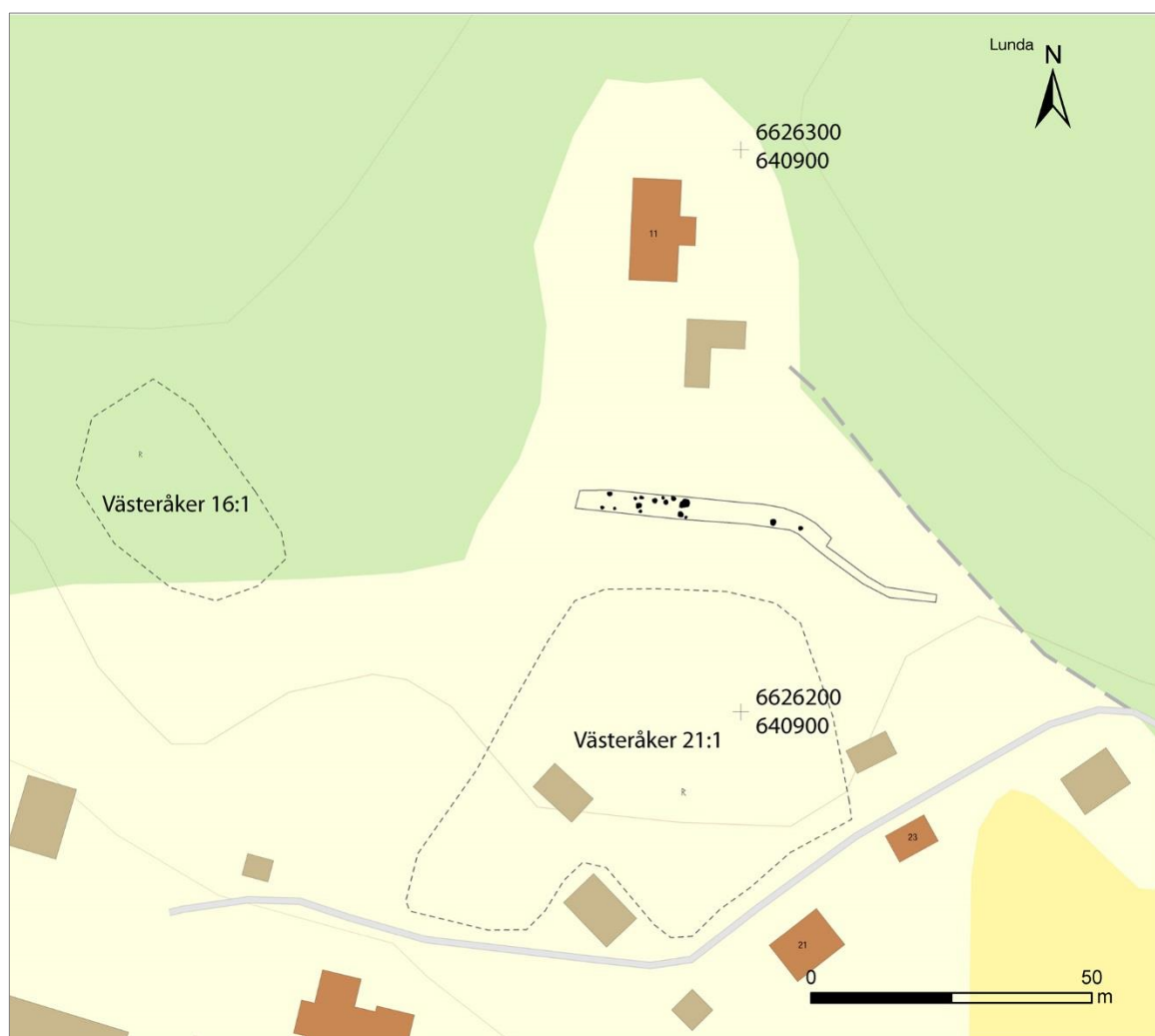

Figur 6. Utdrag ur topografiska kartan med höjdkurvor med 1 m ekvidistans. Schaktet är markerat i rött. Notera hur schaktets östra delar ligger avsevärt lägre än de västra. Skala 1:2 000.

I de lägre delarna av schaktet, där det anslöt till befintlig väg och där enkel skopbredd användes, bestod marken av silt men i de högre liggande delarna övergick silten successivt till lera. Enstaka block fanns också i schaktet. Matjordsdjupet uppgick allmänt till ca 0,30–0,35 m.

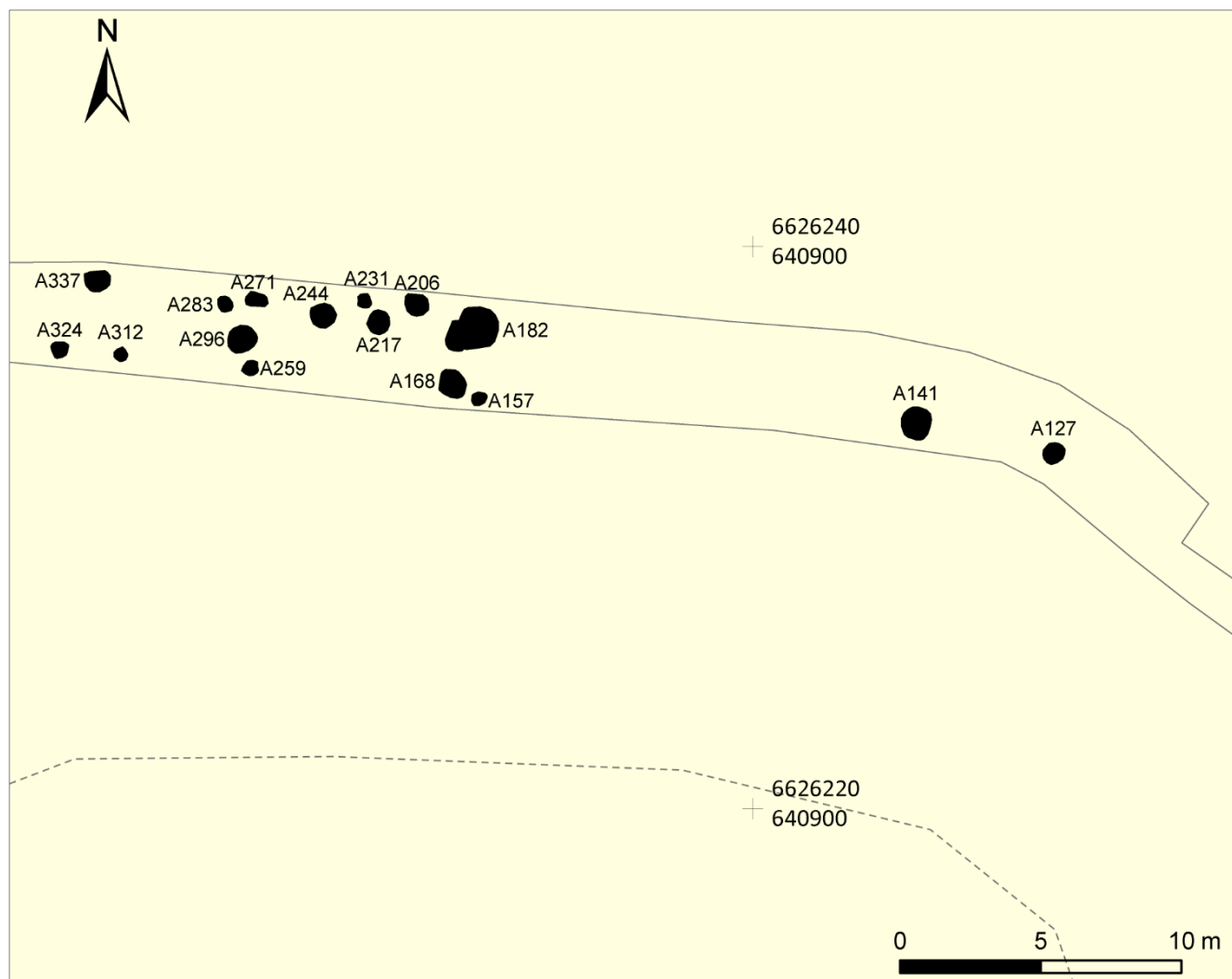
Schaktlängd (m)	Area (m ²)	Matjordsdjup (m)	lakttagelser
70	207	0,30–0,35	16 härdar

Figur 7. Tabell med schaktinformation.

Figur 8. Schaktöversikt med schaktets placering i relation till gravfälten Västeråker 21:1 och Västeråker 16:1 samt befintlig bebyggelse. Skala 1:1500.

Sammanlagt påträffades 16 härdar i schaktet (figur 8 och 9). Huvuddelen av dessa låg i schaktets västra delar. Härdarna var av olika karaktär och storlek, från över en meter stora till runt en halvmeter och de innehöll varierande mängder av sot, kol och skärvsten. Av de 16 härdarna valdes fem ut för vidare undersökning. De valdes efter utseende och läge så att härdtyperna och spridningen blev väl representerade. Ingen av de undersökta härdarna hade något omfattande djup, den djupaste var 0,1 m.

Figur 9. Schaktplan över de påträffade härdarna i den västra delen av utredningsområdet. Den streckade linjen nedtill i bild är begränsningen för gravfältet Västeråker 21:1. Skala 1:250.

A.nr.	Typ	Grävd (%)	Form	Längd	Bredd	Djup	Fyllning	Beskrivning
127	Härd	50	Rund	0,8	0,8	0,1	Silt	Skärvsten och kol, det senare särskilt i ytan.
141	Härd	PD	Oval	1,2	1,1			Sot, kol, skärvsten.
157	Härd	PD	Oval	0,6	0,48			Sot, kol, någon skärvsten.

A.nr.	Typ	Grävd (%)	Form	Längd	Bredd	Djup	Fyllning	Beskrivning
168	Härd	PD	Rund	1	1			Sot, kol, enstaka skärvsten.
182	Härd	PD	Oregelbunden	1,7	1,52			Sot, kol, skärvsten, särskilt i väster.
206	Härd	50	Oval	1,05	0,85	0,08	Lera	Oregelbunden botten, närmast skålformad. Sotig lera med inslag av skärvsten. Något orangebränd i kanter och botten.
217	Härd	PD	Oval	0,92	0,82			Sot, kol, enstaka skärvsten.
231	Härd	PD	Rund	0,55	0,55			Sot, kol, enstaka skärvsten.
244	Härd	50	Rund	0,98	0,98	0,03	Lera	Flack med otydliga kanter. Rikligt med kol, ingen skärvsten.
259	Härd	PD	Oval	0,64	0,6			Sot, lite kol, ingen skärvsten.
271	Härd	PD	Rund	0,6	0,6			Sot, kol, skärvsten.
283	Härd	50	Oval	0,65	0,55	0,05	Lera	Skålformad. Rikligt med kol. Skärvsten endast i ytan.
296	Härd	PD	Oval	1,15	1			Sot, lite skärvsten.
312	Härd	PD	Oval	0,53	0,5			Sot, ingen skärvsten.
324	Härd	PD	Rund	0,64	0,64			Sot, kol, enstaka skärvsten.
337	Härd	50	Oval	0,95	0,82	0,08	Lera	Skålformad. Brungrå sotig lera med inslag av enstaka skärvstenar. Kol framför allt mot botten.

Figur 10. Tabell över de framkomna härdarna. PD=plandokumenterad.

Figur 11. Översikt av schaktets västra del med ett flertal av de påträffade härdarna synliga i ytan.

Figur 12, t.v. Härd 127 i plan. Foto mot S.

Figur 13, t.h. Härdarna 217 & 231 i plan. Foto mot V.

Figur 14. Sektion av hård 283. Foto mot Ö.

Fynd

Inga fynd påträffades

Analyser

Efter samråd med Länsstyrelsen beslutades att kolprov skulle tas ur de påträffade hårdarna för ^{14}C -analys i syfte att se kronologiska likheter eller skillnader med de närliggande gravfälten. Kolprover för ^{14}C -analys togs ur två av de undersökta hårdarna. Ett av proverna analyserades och kolet daterades till 330–540 e.Kr. (se bilaga).

Tolkning

De påträffade härdarna låg endast 10–20 m norr om gravfältet Västeråker 21:1 och tolkades som en del av gravområdet, snarare än som tillhörande en boplats. Dateringen, som omfattar perioden yngre romersk järnålder till folkvandringstid motsäger inte denna tolkning. Gravfältet kan ha haft en lång användningstid, där gravläggningarna tagit sin början under folkvandringstid och fortsatt under yngre järnålder.

Paralleller till detta finns t.ex. på gravfältet vid Storby backe i Gamla Uppsala, där de äldsta undersökta gravarna var från folkvandringstid medan huvuddelen hörde hemma i vendel- och vikingatid. Vid Storby backe fanns också exempel på anläggningar tolkade som rituella. Bland dessa återfanns, liksom i Västeråker, härdar (Lucas & Lucas 2017).

Administrativa uppgifter

Plats: Västeråkers-Lunda 1:1, Västeråker sn, Uppsala kommun, Uppsala län.

Fornlämning: Västeråker 21:1 och 16:1

Fornlämningstyp: Gravfält

Typ av undersökning: Utredning

Orsak till undersökning: Nybygge av tillfartsväg

Uppdragsgivare: Johan Karlsson

Fältarbetsperiod: 9 maj 2018

Upplandsmuseets projektledare: Malin Lucas

Upplandsmuseets personal: -

Upplandsmuseets diarienummer: Ar 296-2018

Upplandsmuseets projektnummer: 8688

Länsstyrelsens diarienummer och beslutsdatum: 431-7152-17, 2018-04-27

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv.

Fynd: Inga fynd tillvaratogs.

Referenser

Lucas, Robin & Lucas Malin 2017. *Ritualiserade handlingar på Storby backe*. I: Beronius Jörpeland, L., Göthberg, H., Seiler, A. & Wikborg, J. (red.). *at Upsalum – människor och landskapande. Utbyggnad av Ostkustbanan genom Gamla Uppsala*. Arkeologerna, Statens historiska museer. Rapport 2017:1_1. Stockholm.

SHMM föremålsdatabas.

Upplandsmuseets föremålarkiv och topografiska arkiv.

Fornsök. FMIS. Riksantikvarieämbetets digitala fornlämningsregister.

Bilaga

¹⁴C-analys. Ångströmlaboratoriet, Uppsala

UPPSALA
UNIVERSITET

Uppsala 2018-07-03

Malin Lucas
Upplandsmuseet
Drottninggatan 7
753 10 UPPSALA

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 - 471 30 59

Telefax:
018 - 55 57 36

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@physics.uu.se

Resultat av ¹⁴C datering av träkol från Västeråkers-Lunda, Uppland. (p 1681)

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ¹⁴C-innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ V-PDB	¹⁴ C age BP
Ua-59122	A283, prov 1	-26,1	1 640±30

